

HØRER STERKE FØLELSER HJEMME I OFFENTLIG DEBATT?

+ SKAMLØSPRISEN | 21 DAGER I STILLHET | SVOVELSKYENE FRA NIKEL

Plot

DOKUMENTAR | EKSISTENS | DILEMMA

**Ansatt på
luksushotell**
Hvem er de?
Hva drømmer
de om?

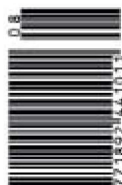
Ole Paus
Rastløs og rotløs,
men troen har
alltid vært der.

Ekteskaps- arrangørene

Matgründeren Sarita Sehjpal fra Kristiansand lever i arrangert ekteskap, men sa nei til 14 friere før hun sa ja. Bli med Plot til India - der 9 av 10 inngår arrangerte ekteskap.

INTERPRESS 2960-08

RETURLUKE 42

#32 - 2015 - KR. 119,-
SEPTEMBER

De sterke følelsers makt

Utfallet av den såkalte Hemsedal-saken virvlet opp hevnlyst, hat og sinne. Navn og bilder av tre menn som ble funnet uskyldige i rettssaken ble delt i sosiale medier. En politiker ble anmeldt for voldstrusler. Hører slike følelser hjemme i en opplyst samfunnsdebatt?

 AURORA HANNISDAL

Fornuften er ikke løsrevet fra følelseslivet. Tanker har alltid en emosjonell ladning, og følelser har alltid en tankemessig komponent, sier Tore Witsø Rafoss, sosiolog ved Institutt for kirke-, religion- og livssynsforskning (KIFO).

Han viser til skillet mellom varm og kald kognisjon. Disse begrepene fra psykologien forklarer hvorfor det noen ganger «koker over» for menneskene. Da overstyres visse deler av hjernen, slik at man glemmer å tenke mer langsiktig og vurderer konsekvenser og alternativer.

Har følelser altså en like naturlig plass i debatten som fornuften, rett og slett fordi de to henger tett sammen?

- Ja, helt klart, mener Rafoss.

- Debatten må være basert på følelser. I praksis kan man ta med seg forargelsen over saken eller empatien med offeret. Følelser mobiliserer og engasjerer. Uten følelser, ingen politikk.

SLUNGÅRDS FØLELSESUTBRUDD

«Jeg håper inderlig at noen tar disse tre jævlene, rundbanker og kjølhaler dem, gjerne hver

gang de viser seg offentlig».

Denne meldingen poppet opp på Facebook-veggen til Anne Kathrine Slungård, profilert politiker og tidligere Trondheim-ordfører. Meldingen var en reaksjon på nyheten om at tre menn ble funnet uskyldige i rettsaken der de var anklaget for å ha gruppevoldtatt en ung jente. Den ble skrevet i affekt og senere beklaget.

En av mennenes advokat mente Facebook-meldingen var så eksplisitt at den kunne regnes som en voldstrussel, og anmeldte Høyre-politikeren.

I etterpåklokskapens lys kan man undre seg over hva som får en ansvarlig, voksen person til å skrive og publisere en slik voldsom tekst; en tekst som får henne anmeldt for oppfordring til vold. Men Slungård var ikke alene om å være sint. Debatten etter kjennelsen i de såkalte Hemsedal-saken har i stor grad vært styrt av følelser.

FRIKJENT – MEN IKKE FRIE?

Hemsedal-saken dreier seg om en hendelse som fant sted i mars 2014. Den da atten år gamle Andrea Voldum møtte tre

Oslo-menn ute og ble med dem på nachspiel. Der fikk hun servert alkohol og partydopet MDMA. Folkehel-seinstituttet skulle senere i retten beskrive det hun fikk som en «hestedose». Voldum mener hun ble gruppevoldtatt av de tre mennene den natten, og anmeldte.

Den korte versjonen av det som fulgte er: Mennene ble først dømt i tingretten. Saken ble anket.

DILEMMA:

Er det greit å la følelsene styre? Eller må følelsene legges til side for at vi skal kunne finne fornuftige løsninger, også i saker som opprører oss?

Andrea Voldum offentliggjorde navnet på alle de tre mennene hun anklaget for voldtekt.

FOTO: TORSTEIN BØE/
NTB SCANPIX

I lagmannsretten ble de tiltalte frifunnet av juryen, men beslutningen ble satt til side og saken ble avgjort ved meddomsrett. Den 2. august ble de tre mennene frifunnet. Fagdommerne mente de tiltalte var skyldige, men legdommerne mente de var uskyldige. Saken ble ikke anket videre, og dommen er dermed rettskraftig.

Mennene kunne forlate rettsalen som frie menn, men per dags dato er de kanskje ikke så frie allikevel?

Etter at dommen ble kjent, har det sydet av raseri og forargelse. Det ble arrangert demonstrasjoner i flere byer i landet. I avisspaltene og på sosiale medier har følelsene flommet over. Jenta som anmeldte, Andrea Voldum, slapp navnene på de tre mennene på Facebook, og posten hennes ble delt av mange. «Ønsker å advare mine med søstre om hvem disse er». Slik begrunner én sin deling av navnene. En annen skriver: «Navna til voldtektsmennene står i denne jentas post, sjekk ut og for all fuckings del, ta et oppgjør med disse ekle avskummene av noen folk...!!!»

Raseriet rettet seg ikke bare mot de tiltalte, men også mot legdommerne, som mente at mennene var uskyldige. Navn, bilde og adresse ble delt på sosiale medier, og legdommerne

opplevde hets og trusler. Mange uttrykte bekymring over den «digitale lynsjemobben». Skulle «folkedomstolen» få dømme de frifunne mennene og legdommerne? Hadde følelsene løpt løpsk? Hvor var det blitt av den saklige debatten?

«RASJONALITETENS FIENDE»

En annen debatt som ble anklaget for å være for følelsesladd, var debatten som i fjor vår tok av etter innrykket av asylsøkere. Særlig etter at bilder av druknede barn verserte i sosiale medier, ble det appellert om å åpne grensene for flere av de desperate flyktningene som forsøkte å ta seg over Middelhavet eller som tok veien gjennom Russland til Europa.

Fløyen som var skeptiske til å ta inn flere flyktninger til Norge fulgte opp med anklager om «snillisme» og «moralpose-ring». Debattantene holdt frem realpolitikk og faktabaserte argumenter som det eneste «riktige» - hvis ikke kunne debatten bli dratt ut i et sidespor av «gode intensjoner», og det ville man vel ikke?

Statsviter Terje Tvedt sa til Morgenbladet at moralen hadde blitt «rasjonalitetens fiende». I samme artikkel sa statsviter Janne Haaland Matlary at «moralisk indignasjon brukes som substitutt for rasjonell og saklig debatt».

Moralisme og følelser ble satt opp mot fornuft og saklighet. Man skulle ikke løpe rundt som hodeløse høns og skrike om åpnere grenser uten tanke for håndfast statistikk og fakta. På den ene siden var fornuftens voktere. På den andre siden var «sinnelagsetikerne», de som følte uten å tenke. Var det ikke sånn det var?

«Nei», svarte Tore Witsø Rafoss da.

- Nei, svarer han også nå. Sosiologen ved Institutt for

kirke-, religion- og livssynsforskning (KIFO), mener oppfatningen om at fornuft og følelser ikke henger sammen er avleggs. Tanken om at fornuften er ren, objektiv og uavhengig fra resten av menneskelivet er en feilslutning.

NOEN FØLELSER ER FARLIGE

Det er ikke alle følelser som bør tas med inn i samfunnsdebatten, ifølge Rafoss.

- Noen følelser er politisk produktive og progressive. Følelser som empati og håp er blant dem. I politikk er det viktig å kunne sette seg inn i andres sted, både med tankene og følelsene. Det er ofte lett å identifisere seg med seg selv og egen gruppe. Men klarer man også å forsøke å se verden fra andres ståsted? Klarer man i Hemsedal-saken å forstå situasjonen til de frifunne mennene? Med deres familier? Med lekdommerne?

Hat og frykt, derimot, er farlige, ikke-produktive følelser i debatt og politikk, ifølge sosiologen. Det er helt naturlig å kjenne raseri, sinne, frustrasjon når man hører om overgrep og urettferdighet. Likevel skal man være forsiktig med å ta disse følelsene ufiltrert med seg inn i en debatt.

Negative følelser kan imidlertid skape massivt engasjement, og mange politiske aktører og agitatorer velger å spille på disse. Et eksempel på det er Republikanernes presidentkandidat Donald Trump.

- Se bare på valgkampanjene til Trump og Barack Obama. Mens Obama spilte på håp og førte frem slagordet «Yes, we can», er Trumps mantra «oss» og «dem». Han spiller på amerikanernes frykt for terrorisme og skaper hardere fronter mellom hvite amerikanere og latinamerikanere i USA, sier Rafoss.

Hat er en mer problematisk følelse enn empati, mener for-

«Navna til voldtektsmennene står i denne jentas post, sjekk ut og for all fuckings del, ta et oppgjør med disse ekle avskummene av noen folk...!!!»

FACEBOOK-BRUKER

Kvinnefronten arrangert støttedemonstrasjoner for Andrea Voldum i flere byer og emneknaggen «Jeg tror deg» ble brukt hyppig i sosiale medier. FOTO: TORSTEIN BØE/NTB SCANPIX

skeren, som har forsket på ordskiftet i ukene etter 22. juli 2011.

- Ingen ting er mer farlig enn at hat blir en legitim følelse i det politiske ordskiftet.

HEMMER REFLEKSJONEN

- Når følelsen tar overhånd reflekterer vi dårligere, og kommer lettere til å tenke i stereotype kategorier som «oss» og «dem», entydig god versus entydig ond. Vi blir også låst i eget perspektiv, og har vanskelig for å ta inn andres erfaringsverden, sier Per-Einar Binder, professor i psykologi og instituttleder på Universitet i Bergen.

Han forteller at sterke følelser hemmer refleksjonen og utforskertrangen, og ofte kan føre til at man trekker for kjappe slutninger.

- Vi glipper lettere i vår evne til å reflektere over og forstå

egne og andres følelser, og andre menneskers intensjoner, sier psykologen.

Forståelsen for kompleksiteten i det sosiale livet forsvinner og man havner fort i konflikt når følelsene tar opp den plassen som refleksjonen skulle hatt, mener psykologen.

- Når følelsene tar overhånd slutter vi å lure på noe. Vi tror vi har alle svarene. Når noen kjenner seg helt sikker på hvordan det hele henger sammen er dette sjelden en god nyhet.

Selv om Binder anerkjenner at følelsesladde, engasjerte utspill trekkes opp i en tabloidisert mediehverdag, tror han ikke «den som roper høyest» får størst gjennomsnitt på sikt. Dette fordi de fleste borgere i et demokratisk og velfungerende samfunn får mest tillit til mennesker som opptrer emosjonelt veltemperert.

- VEKKER IKKE TILLIT

- En for høy emosjonell intensitet vekker ikke tillit til budskapet, og ofte med god grunn. Det må være følelsesmessig engasjement der, men samtidig refleksjon.

Han tror imidlertid det er mulig å få mye oppmerksomhet ved å utvise intens emosjonalitet, uten at dette betyr at andre får tillit til det som blir sagt.

Et situasjon som beskriver dette svært billedlig er slåsskampen som brøt ut i det ukrainske parlamentet den 11. desember i fjor. Statsministere Arseniy Yatsenyuk holdt sin årlige oppsummeringstale. Der konkluderte han med at det ikke finnes korrupsjon i den ukrainske staten, noe som fikk parlamentsmedlem Oleg Barna til å se rødt.

På videoopptakene får man se Barna spasere opp til taler-

stolen og ta han tak rundt livet til statsministeren. Han blir stoppet av rasende parlamentsmedlemmer i det han forsøker å bære statsministeren vekk, og det bryter ut en kamp mellom de dresskleddene mennene som varer i flere minutter.

- Når det dukker opp så mye uregulert emosjonalitet som man ser i Ukraina, er det ikke rart at en blir skeptisk til følelser i politikken. Men jeg tenker det er unngåelig at vi har følelser med oss inn i en debatt, sier Binder.

MORALFØLELSENE SPILLER INN

Sosialpsykologen Jonathan David Haidt (f. 1963) har spesialisert seg på moralpsykologi og mennesker medfødte disposisjoner for det han kaller «moralfølelser». Moralfølelser er ifølge Haidt de følelser som oppstår som en reaksjon på moralske krenkelser eller som motiverer moralsk atferd.

Psykologiprofessor Binder mener det er moralfølelsene som virker inn i samfunnsdebatten. De fleste opplever det moralsk rett at mennesker skal behandles rimelig med hensyn til fordeling av goder og muligheter, og at juks eller skade på andre skal sanksjoneres. Her spiller moralfølelsen *rettferdighet* inn.

Moralfølelsen *medfølelse* er helt nødvendig for opplevelsen av at det moralsk sett er rett å være sensitiv og hjelpe dem som har det vondt. Vi har også en opplevelse av lojalitet, og at det finnes rimelige og urimelige former for autoritet. Samt en opplevelse av at noe er hellig - enten det «hellige» er Gud eller universelle menneskerettigheter - som får oss til å reagere når noen lider urett. Vår følelse av urett motiverer oss til innsats for mennesker som ikke har fått det de mulighetene de skulle hatt i livet, ifølge Binder.

- Politikken og det sosiale livet kan ikke fungere uten slike følelser, forklarer han.

Han legger til at følelsene må balanseres med refleksjon. Noe som blant annet innebærer at vi forholder oss til juridiske prinsipper vi har blitt enige om.

- Refleksjon og det å kunne abstrahere - drive med prinsipiell tenkning - er hva som får et komplekst samfunn til å fungere på en fredelig måte. I samfunnsdebatten må vi være varsomme med hvilke følelser vi velger å kultivere og dyrke. Og vi må alltid la våre følelser få spille sammen med refleksjon, og åpenhet for argumenter som kan endre hva vi tenker - og føler, sier Binder.

- GAPESTOKKEN ER TILBAKE

Tilbake til den rasende meldingen på Facebook. Politikerne som sto bak meldingen, Anne Kathrine Slungård, vil ikke uttale seg om saken før anmeldelsen er behandlet av politiet. Til NRK har hun sagt at «frustrasjonen løp over tastaturet, i en situasjon der hun var forbannet».

For psykolog Binder fremstår Facebook-meldingen som en emosjonell reaksjon uten refleksjon. Binder mener den derfor vanskelig kan bidra til noen debatt.

- I en debatt må en kunne lytte til sin følelsesmessige reaksjon, og bruke energien den gir til å reflektere og argumentere for sitt syn.

«Politikken og det sosiale livet kan ikke fungere uten følelser»

PER-EINAR BINDER, PROFESSOR I PSYKOLOGI

Sosiolog Rafoss tror Slungårds frådende melding delvis kan forklares med det diffuse skillet mellom det private og offentligheten i sosiale medier.

- Sosiale medier har skapt en mellomoffentlighet. Spilleregelen er ikke tydelige. Er noe du deler med 500 venner på Facebook egentlig privat? Her er vi ennå i en læringsfase, sier han.

Ifølge Raufoss har sosiale medier gitt oss muligheten til å sette folk i gapestokk. For mens vi i moderne tid har overlatt til upersonlige instanser som staten og retten å avgjøre skyldsspørsmålet og straffe de dømte, gir Facebook «alle» muligheten til å dømme. Spørsmålet om fordeling av skyld har blitt «personlig».

- I en moderne rettstat gir den enkelte borger fra seg retten til privat å kunne dømme og straffe. Problemet oppstår når folk ikke er enig i domstolens avgjørelser. Et eksempel på dette er debatten rundt Breiviks soningsforhold, og utfallet i Hemsedalssaken. Slike saker kan vekke sterk frustrasjon og sinne. I Norge har vi veldig høy tillit til domstolene. Kanskje blir folk derfor ekstra opprørte når de opplever at rettsapparatet svikter. Da oppstår også fristelsen til å ta saken i egne hender, sier Rafoss.

Moderne teknologi og sosiale medier har revitalisert og akselerert gammeldagse måter å straffe på, ifølge sosiologen.

- For noen kan det å henge ut folk på Facebook tilfredsstille et hat og et hevnebehov. Men denne gapestokken er ikke plassert på et enkelt torg, slik som i gamledager. Den er synlig for alle med internetttilgang. Vi lever halve livene på internett. Hva skjer når dette livet faller i grus? Å bli hengt ut på denne måten har uoverskuelig rekkevidde, både i tid og rom.

11. desember 2015 brøt det ut slåsskamp i det ukrainske parlamentet, etter at et parlamentsmedlem forsøkte å bære vekk statsministeren fra talerstolen. FOTO: VALENTYN OGIRENKO / NTB SCANPIX

Presidentkandidat Donald Trump fyrer opp under følelser som hat og frykt i den amerikanske valgkampen. FOTO: REUTERS/BRIAN SNYDER